

УДК 336.64
Євенко Т.І., к.е.н.
НУБіП України

АНТИКРИЗОВІ САНАЦІЙНІ ЗАХОДИ ВІТЧИЗНЯНИХ КОМЕРЦІЙНИХ БАНКІВ

У статті досліджено особливості санаційних заходів банків та запропоновано елементи вдосконалення механізму антикризових санаційних заходів вітчизняних комерційних банківських установ.

Ключові слова: санація, капіталізація комерційного банку, оптимізація, реорганізація, ліквідація.

Євенко Т.И.

АНТИКРИЗИСНЫЕ САНАЦИОННЫЕ МЕРОПРИЯТИЯ ОТЕЧЕСТВЕННЫХ КОММЕРЧЕСКИХ БАНКОВ

В статье исследованы особенности санационных мероприятий банков и предложены элементы совершенствования механизма антикризисных санационных мероприятий отечественных коммерческих банковских учреждений.

Ключевые слова: санация, капитализация коммерческого банка, оптимизация, реорганизация, ликвидация.

Yevenko T.

ANTI-CRISIS READJUSTMENT MEASURES OF THE DOMESTIC COMMERCIAL BANKS

The article explores the peculiarities of updating activities of banks and suggested elements to improve the mechanism of updating anti-crisis measures of domestic commercial banks.

Key words: Remediation of the capitalization of the commercial bank, optimization, reorganization, liquidation.

Постановка проблеми у загальному вигляді і її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями. Банки відіграють важливу роль в економіці кожної країни. Вони забезпечують передачу капіталу зі сфери накопичення у сферу використання. Розгортання кризових явищ у даному секторі економіки несе небезпеку негативних тенденцій розвитку всієї держави, адже саме банки акумулюють в собі вільні кошти, які можуть бути спрямовані на інвестування, розширення виробництва, впровадження інновацій, проведення реорганізацій.

Невдачі і кризи банків можуть зачепити інші фінансові й економічні інститути і призвести до руйнації економічної системи загалом. У зв'язку з цим кожна держава зацікавлена в ефективному регулюванні діяльності банків з метою гарантування їхньої безпеки, зростання власної економіки й добробуту населення. Інакше кажучи, держава має чітку мету, і суть її полягає в тому, щоб забезпечити функціонування здорової і надійної банківської системи, яка здатна протистояти руйнівним кризам і захистити активи клієнтів банків, які передали їм свої заощадження [1].

Кризи в банківському секторі мають давню історію. Так, в XIII ст. король Англії Едуард III для покриття витрат на ведення війни із Францією отримав у кредит від банкірів Барді й Петруцці 1650 тис. золотих флоринів, що на той час було еквівалентом вартості королівства. Король програв війну й визнав себе банкрутом, у результаті чого всю Флоренцію охопила криза, оскільки банкіри теж стали банкрутами, а разом з ними їхні вкладники [2]. Внаслідок процесів глобалізації, кризи в банківському секторі набули міжнародних масштабів і

загрожують негативним ставленням до банківських установ в цілому. Саме тому так важливо не допустити їх банкрутства і вчасно провести процедуру фінансової санації, від якої залежатиме економічний стан не лише окремо взятої економіки країни, а й усього світу.

Аналіз останніх досліджень, у яких започатковано вирішення проблеми. У цілому у вітчизняній науковій літературі проблеми санаційних заходів вітчизняних комерційних банківських установ висвітлені недостатньо повно. Окремі аспекти досліджували у своїх працях І. Вядрова, О. Іщенко, Г. Карчева, В. Лещук, В. Міщенко, О. Неізнана, Є. Панченко, О. Полінкевич, Н. Реверчук, О. Тимошенко та інші. Однак у їх працях недостатньо досліджені питання антикризових санаційних заходів, хоча це питання в сучасних умовах набуває актуальності.

Ціллю статті є удосконалення механізму антикризових санаційних заходів вітчизняних комерційних банківських установ.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. На ліквідацію криз виділяють значні кошти, наприклад, на ліквідацію наслідків світової кризи 2008 року, було виділено \$9,4 трлн., що становить 15,2% світового ВВП [3]. Залежно від необхідності та можливостей кожна країна вживає певні заходи, з метою оздоровлення економіки в цілому та попередження банкрутства банків, які є унікальними, але, безперечно, актуальним для всіх країн світу залишається оздоровлення кредитного потенціалу, шляхом фінансової санації.

Банківська система України теж схильна до негативного впливу кризових факторів, що приводять до банкрутства і ліквідації. Станом на 1 січня 2015 року в Україні, за даними Національного банку України, налічувалося 163 комерційні банки. За останні 10 років з державного реєстру було виключено 67 банків, по яких була завершена процедура ліквідації (ще 10 установ було ліквідовано в результаті реорганізації). Станом на 1 квітня 2016 року на стадії ліквідації перебувають шість банків, зокрема ПАТ «Банк Петрокоммерц-Україна», ПАТ «Родовід Банк», ПАТ «Банк Софіївський», ПАТ «Комерційний Банк «ТК Кредит», ПАТ «Комерційний банк «Фінансова ініціатива», ПАТ «Комерційний банк «Хрещатик», які володіють банківською ліцензією НБУ, але у яких діють тимчасові адміністрації введенні Фондом гарантування вкладів фізичних осіб через їх неплатоспроможність чи інші порушення вимог роботи. Якщо протягом дії адміністрації (найчастіше це 3 або 6 місяців) для них не буде знайдено інвестора або усуненні порушення в роботі, тоді приймається рішення про анулювання ліцензії та ліквідацію банку [4].

Варто зазначити, що провадження процедури банкрутства для банків має ряд особливостей, а тому потребує особливої уваги та спеціальної законодавчої бази, яка допоможе врегулювати питання на кожному етапі справи. В Україні немає конкретного закону, який би регулював провадження процедури банкрутства окремо банківських установ. Діє Закон України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом», що відносить до всіх підприємств, установ та організацій [5]. Необхідність спеціального нормативно-правового регулювання викликана специфікою їх діяльності. Закон передбачає прийняття власниками заходів з метою запобігання банкрутству, а саме: проведення до- судової та судової санації банку. Це система комплексних заходів, які проводяться власником, уповноваженим органом або особою і які спрямовані на фінансове оздоровлення кредитної організації, шляхом її реорганізації, реструктуризації та проведення всіх інших заходів, які не суперечать законодавству, задля запобігання банкрутству та ліквідації банку.

Існує багато причин, що призводять до неплатоспроможності та банкрутства банків, їх можна поділити на зовнішні та внутрішні. Для виявлення та усунення внутрішніх та зовнішніх причин неплатоспроможності у банківських установах

застосовують моделі діагностики банкрутства, призначені для здійснення дистанційного банківського нагляду НБУ.

Фінансовим оздоровленням комерційних банків слід вважати систему заходів банку, що спрямовані на поліпшення його фінансового стану: ліквідності, платоспроможності, структури активів, дохідності та рентабельності, достатності капіталу, а також на усунення порушень, що призвели до скрутного фінансового стану.

Основними напрямками фінансового оздоровлення банку можуть бути: фінансова допомога від акціонерів (учасників) банку або інших осіб, зокрема: додаткові внески засновників, додаткова емісія акцій, розміщення коштів на депозити на значний термін (не менше року) під невисокі відсотки - 1/2 (2/3) від облікової ставки НБУ, відмова від дивідендів, надання гарантій і поручительств тощо; зміна структури активів і пасивів банку: продаж частини активів, поліпшення якості кредитного портфеля, збільшення власних коштів, зниження питомої ваги короткострокових зобов'язань і підвищення довгострокових, зниження рівня ризику окремих операцій і т.ін.; удосконалення організаційної структури й управління банком [6].

Винятково важливу роль відіграють такі заходи, як удосконалення антикризового менеджменту, методів аналізу і контролю, запровадження системи внутрішнього аудиту, планування й прогнозування діяльності, серед них розробка оптимальної структури балансу комерційного банку.

Важливе значення з точки зору підвищення рівня капіталізації банків і їхньої ліквідності має надання комерційним банкам права залучення коштів на умовах субординованого боргу з подальшим їх зарахуванням до банківського капіталу третього рівня. При цьому потрібне подальше врегулювання питань щодо звітності за цим капіталом та умов його переведення до капіталу першого рівня.

У ринковій системі банки є вразливішими, ніж будь-яка інша підприємницька структура, перед усім тому, що вони піддаються більшому ризику краху через жорстку конкуренцію в цій галузі і через значний розквіт фінансового шахрайства.

Програма фінансового оздоровлення комерційних банків повинна, насамперед, передбачати збільшення капіталу банку, поліпшення якості активів, реструктуризацію пасивів, підвищення ліквідності балансу, організацію управління фінансовими результатами, зміну організаційної структури банків і вдосконалення менеджменту [1].

Запровадження тимчасової адміністрації є одним із надзвичайних наглядових заходів, до яких вдаються центральні банки всіх країн світу. Функції тимчасової адміністрації слід розглядати значно ширше, ніж просто підвищення рівня менеджменту комерційного банку. Тимчасова адміністрація є спеціальним органом для забезпечення управління комерційним банком у стані фінансової скрути, яка створюється та призначається рішенням Правління Національного банку з метою забезпечення схоронності капіталу й активів банку, відновлення платоспроможності та ліквідності, усунення порушень, причин та умов, що призвели до погіршення фінансового стану.

Вирішальну роль у прийнятті рішення про реорганізацію чи реструктуризацію банку, окрім необхідності концентрації капіталу та підвищення рівня ліквідності, відіграють три параметри: обсяг і якість активів, обсяг і якість пасивів, а також різниця між активами й пасивами, тобто фінансовий результат роботи банку. У практиці західних банків, окрім названих, значна увага приділяється таким показникам, як зростання ринкового курсу акцій банків після реорганізації (або показник EPS - зростання доходів на одну акцію), співвідношення показників "курс акцій - доход", оцінюється розмір надбавки (премії) за злиття, визначається рівень кадрового потенціалу та менеджменту [6].

Основними методологічними принципами реорганізації та реструктуризації комерційних банків повинні бути: пріоритетність інтересів суспільства і держави перед інтересами окремого банку; застосування реорганізації як методу оздоровлення проблемних банків; підвищення стійкості та ефективності діяльності банків;

забезпечення стабільної роботи платіжної системи та стабільності національної грошової одиниці.

Для конкретного стану банківської системи і кожного комерційного банку на основі загальних принципів і підходів необхідно розробляти свій механізм, форми і методи реструктуризації чи реорганізації, визначаючи міру втручання в нього Національного банку України як головного органу банківського нагляду і контролю. У зв'язку з цим вважаємо за потрібне створення спеціальної незалежної агенції з питань реструктуризації фінансово-кредитних установ, на яку буде покладено функції оперативного розв'язання проблем реорганізації та реструктуризації не тільки банків, але й інших фінансово-кредитних установ, надання допомоги комерційним банкам, удосконалення системи банківського нагляду та контролю.

Найприйнятнішими шляхами підвищення рівня концентрації банківського капіталу під час реорганізації комерційних банків можуть бути: 1) злиття банків з високоякісними активами; 2) приєднання малоприбуткових банків, які мають вигідне територіальне розташування, до фінансовостабільних банків; 3) створення вказаних форм банківських об'єднань. Злиття або приєднання навіть невеликих банків з якісними активами дає змогу значно збільшити розмір спільних активів і депозитів, що підвищує ринкову вартість акцій новоствореного банку чи банківського об'єднання.

Винятково важливе значення для забезпечення фінансової стабільності банківської системи має санація банків, яка може бути здійснена за умови згоди кредиторів, майнові вимоги яких становлять не менше 51% від суми визнаних претензій до банку.

Програма санації комерційного банку повинна містити такі умови й заходи: прогнозний строк і конкретні заходи щодо відновлення платоспроможності і задоволення вимог кредиторів, умови реструктуризації капіталу, зокрема, статутного та субординованого боргу, зміну частки акціонерів на користь інвесторів, а також форми відповідальності інвестора за виконання взятих зобов'язань відповідно до програми санації.

Аналіз досвіду реструктуризації та злиття українських комерційних банків свідчить, що першими кандидатами на приєднання (поглинання) є універсальні банки з міцними й стабільними позиціями в регіонах, а також створення великих банківських об'єднань.

Основними напрямками фінансового оздоровлення банківських установ можуть бути:

- фінансова допомога від акціонерів (учасників) банку або інших осіб, зокрема: додаткові внески засновників, додаткова емісія акцій, розміщення коштів на депозити на значний термін (не менше року) під невисокі відсотки - 1/2 (2/3) від облікової ставки НБУ, відмова від дивідендів, надання гарантій і поручительств тощо;

- зміна структури активів і пасивів банку: продаж частини активів, поліпшення якості кредитного портфеля, збільшення власних коштів, зниження питомої ваги короткострокових зобов'язань і підвищення довгострокових, зниження рівня ризику окремих операцій і т.ін.;

- удосконалення організаційної структури й управління банком [1].

Під час фінансової кризи найбільшу загрозу для банку становить криза довіри - раптове зняття коштів з банківських рахунків, у результаті чого виникає проблема ліквідності та суттєво обмежується доступ до міжбанківських ресурсів. Неможливість банку своєчасно та в повному обсязі виконати зобов'язання перед вкладниками спричиняє панічні настрої, які зрештою призводять до його неспроможності.

Отже, проблеми окремого банку можуть призвести до виникнення системної банківської кризи з наступними негативними наслідками для суспільства й економіки в цілому. В умовах кризи фінансове оздоровлення банків значно ускладнюється, породжуючи загрозу банкрутства навіть стабільно функціонуючих установ.

Українська практика свідчить, що більшість акціонерів не залишаються осторонь

фінансових проблем банків, пропонуючи збільшення капіталу банків за рахунок капітальних вливань коштів. Найактивніше ці процеси з початком кризи простежуються в банках з іноземним капіталом.

Зважаючи на сучасний стан розвитку банківської системи України та враховуючи широкі можливості законодавства, вважали б за необхідне рекомендувати Національному банку України перед прийняттям рішення про ліквідацію комерційного банку максимально повно використати можливості примусової реорганізації. Для комерційних банків це може бути приєднання або перетворення, а для державних - поділ, виділення і перетворення.

Ліквідація навіть одного банку суттєво впливає на загальний стан фінансового ринку, що обумовлює винятковість процедури ліквідації комерційних банків і необхідність виваженого підходу в кожному окремому випадку, використання всіх можливостей максимальної прозорості процесу і згладжування соціальних і економічних наслідків.

Законодавством передбачено, що ліквідація банку - довготривалий процес, який може тривати протягом трьох років. Реорганізація банку офіційно відбувається в значно коротші терміни. Однак при цьому слід мати на увазі, що підготовчий період до злиття, пов'язаний з розробкою стратегії й аналізом потенційних кандидатів, може зайняти рік, а то й більше. Певний час потрібен для розробки спільної стратегії, налагодження менеджменту тощо, тобто тривалість обох процесів може бути приблизно однаковою, а соціально-економічні результати будуть суттєво різнитися.

Досягнення найкращих результатів стане реальністю тільки в тому випадку, коли в Україні будуть реалізовані необхідні антикризові заходи на мікро- і макрорівнях, зважаючи на вимоги чинного законодавства [7].

Санаційна концепція включає заходи, спрямовані на локалізацію та ліквідацію причин кризи, які здійснюються у двох напрямках: нейтралізація можливих причин кризи та зумовлених ними слабких місць; виявлення та розвиток сильних сторін об'єкта санації. Програма фінансової санації розробляється банком самостійно, а затверджується Радою та Правлінням комерційного банку і містить: аналіз чинників, що призвели до погіршення фінансового стану та збиткової діяльності банку; каталог санаційних заходів з розрахунком економічного ефекту від їх здійснення і календарним графіком реалізації заходів; прогнозні показники діяльності банку за період завершення проведення заходів фінансової стабілізації; бюджет витрат щоквартально в цілому по банку та з розподілом за філіями.

Під час процедури фінансово оздоровлення існують певні обмеження, зокрема забороняється: залучати вклади фізичних осіб, відкривати нові депозитні рахунки та поповнювати діючі; розширювати коло фізичних і юридичних осіб - клієнтів банку з обслуговування їх операцій на ринку цінних паперів, у тому числі пов'язаних з веденням рахунків депозитарного обліку; придбавати корпоративні права інших юридичних осіб; надавати гарантії, поручительства, бланкові та пільгові кредити;

виконувати нові довірчі операції за дорученням клієнтів на період фінансового оздоровлення; безпосередній зв'язок з регіональними розрахунковими палатами для здійснення міжбанківських розрахунків.

Відповідно до Закону України «Про банки і банківську діяльність», якщо стан комерційного банку загрожує інтересам вкладників, кредиторів і акціонерів, а також у випадку надання банком недостовірної звітності в НБУ останній має право усунути керівництво суб'єкта банківської діяльності від управління і призначити тимчасову адміністрацію для управління банком на період фінансового оздоровлення.

Висновки: Отже, банківська система нині переживає важкий період свого розвитку, де відбувається повний перехід до сучасного управління й діяльності.

Водночас ці зміни відбуваються з поступовим розвитком вкрай нестабільної економіки України, яка на неї впливає досить негативно. Адже розвиток нормативно-правової, фінансово-кредитної і будь-якої іншої системи країни залежить насамперед від політичної й економічної стабільності. Банківська система має низку проблем, котрі зумовлені її еволюційним розвитком, з одного боку, і впливом вищенаведених базових проблем - з другого. Державна допомога банківському і реальному секторам економіки повинна надаватись у формі кредитів і так, щоб виключити регулярні державні інтервенції на користь одного й того ж суб'єкта економічної діяльності, щоб кредити обов'язково повертали, а процедури допомоги були відкритими і прозорими. Попередження банкрутства і фінансова санація банків є надзвичайно важливою, оскільки дозволяє зупинити хвилю кризових явищ економіки країни та світу. Тому головним завданням Національного банку будь-якої країни є недопущення банкрутства та ліквідації банків і будь-яким можливим способом досягнення його оздоровлення. Розв'язання проблеми, на наш погляд, слід шукати в удосконаленні нормативно-правового регулювання процесами фінансового оздоровлення банків та підвищенні контролю за механізмом його проведення.

Список використаних джерел:

1. Міщенко В.І. Проблеми реорганізації та реструктуризації комерційних банків / В.І. Міщенко, І.М. Вядрова // Банківська справа. - 2001. - № 1. - С. 3-7.
2. Версаль Н.І., Кирій В.П. Особливості формування банками ресурсів із використанням боргових цінних паперів в умовах фінансової кризи // Фінанси України. - 2009. - №10. - С. 71-84.
3. Савостьяненко М.Б. Інвестиційні проекти міжнародних фінансових організацій в Україні // Наукові праці НДФІ. - 2008. - №1. - С. 128-137.
4. www.vkurse.ua
5. www.zakon4rada.gov.ua
6. Вядрова І.М. Вдосконалення організації нагляду за діяльністю комерційних банків / І.М. Вядрова // Вісник Української академії банківської справи. - 2000. - № 2(9). - С. 28-30.
7. Неизвестна О. Оцінки та шляхи покращення фінансового стану банків України / О. Неизвестна // Ринок цінних паперів України. - 2009. - №1-2. - С. 41-48.